

VRIJEME POD POVEĆALOM

Glušac, Maja. 2019. *Vrijeme u jeziku i jezik u vremenu – pojam vremena u hrvatskom jeziku*. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku – Hrvatska sveučilišna naklada. Osijek – Zagreb. 263 str.

Iznimna i po mnogočemu jedinstvena monografija Maje Glušac *Vrijeme u jeziku i jezik u vremenu – pojam vremena u hrvatskom jeziku* u središtu znanstvenoga zanimanja ima kategoriju vremena. Uvodeći čitatelja u kompleksnost razmatranoga fenomena, autorica ističe kako je vrijeme i filozofska i jezična kategorija, a svaki je od dvaju spomenutih aspekata višestruko složen, a katkad možda i neizreciv do same biti. U knjizi koju prikazujemo naglasak je stavljen na (morfo) sintaktički način izražavanja vremenskih odnosa, pri čemu se opisuju besprijedložni i prijedložni vremenski izrazi, a analiza se usredotočuje na odnos prema lokalističkoj padežnoj kategoriji, na vremenska podznačenja, sintagmatska obilježja, normativna određenja različitih jezičnih norma te na korpusne potvrde i učestalost uporabe. Posebno zanimljivim segmentom analize može se smatrati dijakronijski pregled normativnih napomena o pojedinim vremenskim izrazima te njihova usporedba sa suvremenom normativnom literaturom i korpusnim podacima. Takav pristup razmatranoj problematici bez sumnje jamči obuhvatnost i relevantnost zaključaka.

Struktura knjige odražava sustavnost pristupa, a u temeljnoj se podjeli na poglavlja ogleda metodološka promišljenost. U prvome se poglavlju autorica bavi besprijedložnim vremenskim izrazima, a nakon uvodnih refleksija detaljnije prikazuje genitivne i akuzativne vremenske izraze, instrumentalne vremenske izraze te odnos besprijedložnih genitivnih, akuzativnih i instrumentalnih izraza. Drugo je poglavlje posvećeno prijedložnim vremenskim izrazima. U tome se poglavlju detaljno razmatraju vremenski prijedlozi, a s osobitom su pomnjom opisana vremenska podznačenja (istovremenost, krozvremenost, prijevremenost,

poslijevremenost...). Vjerujemo da ni na ovome mjestu nije pretjerano ustvrditi kako je upravo spomenuti dio monografije, koji sam obaseže stotinjak stranica, među najvrednijim prinosima sintaksi padeža u posljednje vrijeme, ponajprije zato što uz čvrstu teorijsku utemeljenost pruža i obilje korpusnih potvrda, ali i potvrda iz relevantnih povijesnih i suvremenih gramatičkih, rječničkih i savjetničkih izvora. Činjenica da se na jednome mjestu skladno susreću sintaktička teorija i jezična realizacija, opis i ostvaraj, zainteresiranomu čitatelju uvelike olakšava dobivanje odgovora na često postavljano pitanje *Što to zapravo znači?*.

Proširenjem razmatranja vremenske mjere na zasebno poglavlje autorica zastupa mišljenje kako „vremenska podznačenja vremenske mjere ... nisu posve iscrpljena” (str. 141). Da je tako, dokazuje oprimjerenjima točne i približne vremenske mjere, ali i drugih, novoizdvojenih podznačenja poput trajanja (vremenske protežnosti), vremena u kojemu radnja dolazi do rezultata, vremena na koje se trajanje radnje ograničuje, mjere vremena prije koje se radnja vrši, mjere vremena poslije koje se radnja vrši, veće količine vremena od one označene odrednicom, manje količine vremena od one označene odrednicom ili približne vremenske mjere kojom se kazuje da se u nizu vrijednosti ostvarivih između graničnih brojnih vrijednosti ostvaruje jedna (npr. *Nekad se čekalo i do 18, danas je to od tri do četiri mjeseca.*).

U sljedećemu poglavlju autoričin je znanstveni interes usmjeren na sinonimne nizove poprijedloženih instrumentala: *tijekom – tokom – tečajem, polovicom – polovinom – sredinom, krajem – koncem – svršetkom i prilikom – prigodom – povodom*. Oni su opisani s obzirom na sintaktičke osobitosti, odnos članova sinonimnoga niza, normativni status u suvremenome hrvatskom jeziku i učestalost uporabe u *Hrvatskome nacionalnom korpusu*. Zaključno se ističe kako je korpusna pretraga „potvrdila da zamjenjivost u kontekstu može potvrditi istovrijednost svih triju članova niza. Međutim, uzimanje u obzir i drugih okolnosti – norme, funkcionalne i vremenske raslojenosti, značenja, gramatikaliziranosti te učestalosti uporabe – pokazuje različite odnose svih triju članova niza. S obzirom na navedeno ... u promatranim se nizovima uvijek jedan član nameće kao dominantan.” (str. 172). Konkretno, na primjeru odnosa u nizu *tijekom – tokom – tečajem*, provedenom je višerazinskom analizom utvrđeno da je član *tijekom* najučestaliji te mu norma daje prednost pred *tokom*, a *tečajem* je zastarjelica. Slični su zaključci doneseni i za ostale nizove.

Nastavljajući istraživanja suodnosa normativnih pravila i vremenskih izraza, sljedeće poglavlje donosi rezultate istraživanja normativnoga pristupa prijedložnim vremenskim izrazima u suvremenome hrvatskom jeziku. Prijedložni se izrazi s prijenosom prostornoga značenja na vremensko razvrstavaju dalje u tri cjeline, dakle, prijedložni vremenski izrazi kao dio norme suvremenoga hrvatskog jezika, u razgovornome jeziku i kao zastarjelice. Autorica, navodeći i ovdje obilje primjera, za prijedložne vremenske izraze kao zastarjelice navodi: „Zastarjelicama se u suvremenom hrvatskom jeziku smatraju genitivni izrazi s prijedlozima *ispred* i *okolo*, dativni izrazi s prijedlogom *k*, akuzativni izrazi s prijedlozima *ob* i *uz*, lokativni izrazi s prijedlogom *o* te instrumentalni izrazi s prijedlogom *među*.” (str. 177). Posebno su stoga informativni primjeri za nabrojene prijedloge poput *Kad bude izpred noći, navali vrućica žešće nego obično.* (E. Kumičić) ili ... *ali je i sunce promjenljive ćudi: ob zimu se digne dosta kasno, a ob ljeto urani prerano!* (V. Korajac). Razlozima sužavanja uporabnoga polja navedenih prijedloga mogu se smatrati, tumači autorica, sintaktički odnosi te navodi da je, primjerice, uporaba prijedloga *ob* ograničena samo na četiri odrednice – *dan*, *noć*, *zima* i *ljeto*. Na prethodno se poglavlje smisleno naslanja i ono posvećeno normativnomu pristupu prijedložnim vremenskim izrazima s kraja 19. i početka 20. stoljeća, čiji je nosivi dio analiza jezičnih obilježja *Narodne obrane*. Odabrano je razdoblje obilježeno smjenom jezičnih norma (zagrebačka filološka škola – hrvatski vukovci), no jezična obilježja starije jezične norme, pokazuje istraživanje, nisu bila odjednom prekinuta i zamijenjena novim pravilima.

Kad je o pleonazmima u vremenskim izrazima riječ, M. Glušac usmjerila se na njihovu uporabu u obavijesnome podstilu publicističkoga stila hrvatskoga jezika na primjerima iz *Narodne obrane* (1902. – 1922.) i *Hrvatskoga lista* (1920. – 1945.) te ih usporedila s primjerima iz suvremenoga jezika u novinama *Glas Slavonije* (2010. – 2012.). U fokusu su pleonazmi u izrazima vremenskoga značenja, a dijele se prema (ne)promjenjivosti izraza pri njihovu izostavljanju. Primjeri izostavljanja pleonazama bez gramatičkih promjena podijeljeni su u cjeline o imenicama, pridjevima, priložima, prijedlozima, česticama i vremenskim izrazima. Za drugu skupinu, kad izostavljanje pleonazama uzrokuje gramatičke promjene, autorica kaže: „Akuzativni izrazi s prijedlogom *na* određuju točno vrijeme nekoga događaja, a određuju se značenjem prostorne temporalnosti. U tim se izrazima javljaju imenice koje znače dan u koji se nešto slavi i/ili obilježava (*na*

Josipovo/rođendan/Božić). U takvim je izrazima pleonazam imenica *dan* (*blagdan*), a njezinim izostavljanjem dolazi do promjena.” (str. 209). U razmatranom se slučaju imenica koja je bila u genitivu u ulozi nesročnoga atributa uz imenicu *dan* vezivanjem izravno uz prijedlog *na* javlja u akuzativu (*na dan Božića – na Božić*). Primjerima poput ... *izašao je **na** 25. o. mj. iz roditeljske kuće na dvorište...* (*Narodna obrana*, 1902., br. 12) izricao se nadnevak, osobito početkom 20. stoljeća, no u tim je izrazima *na* zalihostan te se njegovim ispuštanjem mijenja padež (*na dvadeset peti – dvadeset petoga*). U suvremenome se jeziku, dakako, nadnevcu ne pišu s prijedlogom *na*, uz autoričinu napomenu da nadnevak može biti u ulozi glagolske dopune, pa se tada javlja uz prijedlog *na* kao u primjeru *produljili su rokove na 31. prosinca*.

Sljedeće poglavlje, koje tematizira uporabu nadnevaka u hrvatskome jeziku, obuhvaća raščlambe o vremenskome genitivu, pregled povijesti jezičnih savjeta o pisanju nadnevka te primjere nepravilne uporabe nadnevaka s potpodjelom na nominativne/akuzativne izraze, samo nominativne izraze, dativne izraze, akuzativne izraze, lokativne izraze i instrumentalne izraze. Nakon provedene teorijsko-korpusne analize autorica zaključuje: „Razlozi se uporabe nepravilnih oblika naziva mjeseca iza rednoga broja u pisanju nadnevaka mogu tražiti i u samome jeziku, tj. u gramatičkoj vezi između rednoga broja dana i naziva mjeseca. (...) Budući da nadnevcu označuju točno vrijeme predikatne radnje, najveći ih je broj u ulozi priložne oznake pa građa potvrđuje vrlo velik broj nadnevaka u kojima je naziv mjeseca u izjednačenom nominativnom/akuzativnom obliku. Akuzativni se izrazi pri tome mogu objasniti sročnošću kao i zamjenom genitiva vremenske točke akuzativom istoga značenja (usp. *toga dana / taj dan – prvoga siječnja / prvi siječanj*).” (str. 221–222). Nakon poglavlja posvećenoga nadnevcima slijedi poglavlje o izricanju dobi u hrvatskome jeziku, u kojemu se donose sintaktičke, tvorbene i semantičke mogućnosti izricanja dobi. Posljednje poglavlje donosi zanimljiv i veoma obavijestan popis frazema i poslovice s vremenskim odrednicama i vremenskim značenjem, a u njemu se mogu naći frazemi s vremenskim značenjem poput *cijeli božji dan*, zatim frazemi sa značenjskim pomakom prema načinskome značenju (*žuta minuta*) te frazemi kojima je u osnovi riječ koja sama nije vremenskoga značenja, ali frazem prema rječničkim tumačenjima može biti i vremenskoga značenja (*od kolijevke do groba*).

Od metodološke aparature knjiga je opremljena popisom građe (rječnici, mrežni izvori, novine i časopisi, književna djela) i kratica, a zainteresiranomu će čitatelju itekako biti koristan opsežan popis literature s ugrubo izbrojenih 230 bibliografskih jedinica o svim jezikoslovnim temama obrađenim u ovoj monografiji. Posebno zadovoljstvo na kraju knjige čeka sintaktičare koji se kao užim područjem zanimanja bave prijedlozima: abecedno kazalo prijedloga s naznakom stranice na kojoj se svaki od njih stotinu spominje. Sve navedeno čitatelju će uvelike olakšati daljnji znanstveni i istraživački rad na koji će ga ova knjiga eventualno potaknuti.

I na kraju: nesporno je da će *Vrijeme u jeziku i jezik u vremenu* Maje Glušac ubuduće biti nezaobilazna postaja za svakoga kroatista, lingvista, filologa, pa i znanstvenika koje druge jezikoslovne (i izvanjezikoslovne) struke, koji će se baviti proučavanjima suvremene i povijesne sintakse pri izricanju vremena i vremenskih odnosa. Čvrsta teorijska podloga, korpusno utemeljena istraživanja i obilje relevantnih primjera daju pouzdanu informaciju do koje je autorica došla pomnom višerazinskom analizom. Da bi dostigla predstavljene znanstvene dosege i obuhvatila nabrojene aspekte istraživanja, zacijelo je uložila mnogo svojega vremena. Istina je, vrijeme leti, ali nadamo se da će ova monografija zbog mnogostruke koristi koju donosi struci te istaknutih kvaliteta prkositi vremenu dugo, dugo.

Kristian Lewis

